

MÉDIÁ A KORUPCIA

Obsahová analýza spravodajstva vybraných médií o korupcii

Andrej Školka

Táto štúdia odhaľuje niektoré doposiaľ neznáme špecifiká o mediálnom pokrytí korupcie na Slovensku. Korupcia je tu ponímaná široko – do výberu boli zahrnuté i články obsahujúce obvinenia či podozrenie z korupcie, nielen týkajúce sa samotného korupčného správania.

Štúdia analyzuje denníky *Hospodárske noviny* (denník pre podnikateľov), *Nový Čas* (ľudový denník), *Pravda* (ľavicovo-liberálny denník) a *Sme* (liberálno-pravicový denník). Vybrané boli tak, aby vzorka obsahovala dva kvalitné denníky odlišného ideologického zamerania, ekonomický i tabloidný denník.

Prvá časť štúdie skúma spracovanie rôznych tém (podľa špecifických kľúčových slov) týkajúcich sa korupcie vo vybraných médiách. Najširší záber tém ponúkal denník *Sme*, nasledovaný *HN* a *Pravdou*. *NČ* pokrýval najužší záber tém, zameriaval sa predovšetkým na úplatky a korupciu všeobecne. *Sme* sa venoval témam korupcie približne v rovnakom množstve prípadov ako dva ďalšie denníky dohromady. Denníky sa najviac venovali domácim prípadom korupcie, najmä na národnej úrovni, *NČ* často aj na miestnej úrovni.

Napriek dobre zdokumentovanému častému zneužívaniu, či netransparentnom využívaniu Eurofondov, táto téma v článkoch o korupcii veľmi nerezonovala, objavila sa len v malom počte článkov.

Rámcovanie článkov bolo rozdelené podľa toho, či sa venovali téme korupcie ako bežnému dlhodobému fenoménu alebo ako odchýlke od očakávaného správania. *NČ* publikoval omnoho viac článkov zasadených do druhého rámca, čo sa zhoduje s tabloidnou povahou denníka. *Sme* publikoval najviac článkov, no väčšina sa nedala zadeliť do

jedného či druhého rámca, keďže často išlo o spravodajstvo podobné správam tlačových agentúr bez hodnotových referencií.

Všetky denníky sa vo väčšine článkov (celkovo v 60% článkov) venovali téme korupcie ako ústrednej (nie okrajovej) téme – a to predovšetkým *NČ* (vo viac ako 74% prípadov), ktorý sa zo svojej podstaty zameriava na škandály.

V článkoch, kde korupcia nevystupovala ako hlavná téma, prevládalo prepojenie na „politické záležitosti“ (obzvlášť v *HN* a *Pravde*). Ďalšie témy sa rôznili – *NČ* sa významne venoval téme aktivít súdництва a polície, *HN* sa venovali hospodárstvu, *Pravda* hospodárstvu a zahraničným udalostiam a *Sme* predovšetkým zahraničným udalostiam. Len málo pozornosti bolo venované korupcii v oblastiach poľnohospodárstva, dobrovoľníctva, vzdelávania, náboženstva, životného prostredia, cestovania, či sociálnej ochrany. Buď je v týchto oblastiach menej korupčného správania, alebo sú len pre médiá menej zaujímavé. Bolo by však užitočné, aby sa v budúcnosti médiá orientovali i na tieto oblasti.

Médiá uprednostňujú venovať sa jednotlivým špecifickým prípadom korupcie, obzvlášť tabloidné médiá, ktoré ich prezentujú v naratívnej podobe. Téma protikorupčných opatrení a legislatívy v tabloidoch prevažne absentuje. *Sme* sa zo všetkých periodík najviac venovalo originálnej investigatívnej, čo potvrdzuje pozíciu *Sme* ako elitného média v slovenskom mediálnom priestore, plniaceho funkciu „strážneho psa“ demokracie.

Najčastejším podnetom pre spravodajstvo boli pre *NČ* a *Sme* oficiálne vyšetrovanie korupčnej kauzy, pre *HN* to bolo vyhlásenie/rozhovor (a následne oficiálne vyšetrovanie).

Druhým denníkom v poradí, ktorý sa venoval investigatívnej spravodajstvu, bola *Pravda*. Analýza náhodne vybraných článkov z rokov 2009 a 2010 navyše potvrdzuje nezávislý a kritický postoj denníka k ľavicovej vládnjej strane Smer-SD. Keďže však väčšina reportérov

z tých čias po zmene vlastníka už v tomto denníku nepracuje, spravodajstvo bolo porovnané s ďalšími náhodne vybranými článkami z roku 2013. Ani v tomto výbere sa nenašla ideologická predpojatosť. Zmena vlastníctva však mala za následok odchod novinárov, predovšetkým tých, ktorí boli kritickí voči Smeru-SD. Podrobnejšia počítačová analýza však poukázala na istú pozitívnu predpojatosť denníka Pravda smerom k ľavicovým hodnotám.

Podobná analýza prebehla s článkami denníka *Sme*. V tomto prípade sa nezistila významnejšia ideologická zaujatosť ani v rámci počítačovej analýzy.

Bolo zistené, že v mediálnom priestore prebieha súčasne viacero diskurzov o korupčnom správaní. Na jednej strane je to pozitívnym signálom plurality informácií, znamená to však zároveň, že tlak na politikov je preto slabší a menej koncentrovaný.

Málo priestoru bolo venované drobnej korupcii. Iba *Sme*, ktoré má najširšie pokrytie tém týkajúcich sa korupcie, sa venovalo aj tejto téme viac ako iné médiá.

Hlavným sektorom, v ktorom bolo lokalizované korupčné správanie v uverejnených článkoch bola verejná správa. V spravodajstve *HN* bola nasledovaná priemyselným sektorom, stavebníctvom a politickými stranami, v *Pravde* stavebníctvom, politickými stranami a zdravotníctvom, v *Sme* stavebníctvom a zdravotníctvom.

Stavebníctvo sa i vo Flash Eurobarometri 428 objavuje ako veľmi korupčný sektor a stavebné firmy častejšie priznávajú korupciu než v iných sektoroch (49% oproti 29% - 39%) a protekcionárstvo (50% oproti 31% - 39%).

Pri pokrývaní korupcie sa médiá predovšetkým venovali páchatelom korupcie a to najčastejšie ako jednému konkrétnemu páchatelovi (63%). Na druhom mieste bola skupina či sieť páchatelov (25%). Zrejme kvôli svojej cieľovej skupine (podnikatelia, politici) sa *HN* často venovali aj inštitúciám a spoločnostiam ako aktérom v korupčnom správaní (až v 30% článkov *HN*), na rozdiel od ostatných sledovaných denníkov.

Analýza pozícií aktérov ukázala, že *NČ* sa venoval primárne športu, kým ostatné denníky sledovali najmä štátnych predstaviteľov, politikov a verejných činiteľov. Celkovo tvoria aktéri v štátnych a verejných službách až 70%. Skutočne, je tu súvis s inými zisteniami. Stredo- a východoeurópske krajiny – Estónsko, Maďarsko, Poľsko, Slovinsko, Česká republika a Slovensko zaostávajú v kvalite verejných služieb za priemerom EÚ. To sa odráža aj v nízkej dôvere vo verejné služby. Napríklad v kvalite spravovania spoločnosti sa Slovensko umiestnilo na 20. mieste, síce pred Maďarskom, ale ďaleko za Českou republikou.

Je však veľmi prekvapivé, že sa v tejto kategórii nenachádzajú aktéri zo sféry organizovaného zločinu, hoci veľká časť pozornosti sa venuje skupinám a sieťam aktérov.

Kategorizácia podľa statusu aktéra odzrkadľuje orientáciu jednotlivých denníkov. Kým tabloid sa sústredil na články, v ktorých boli aktéri podrobení vyšetrovaniu, zadržaní či obvinení z trestného činu (čiže vysoko atraktívne príbehy), noviny, ktoré plnia úlohu strážneho psa – *Sme* a *Pravda* sa orientovali na obvinenia z korupcie, čiže na nejasnejšie a vyvíjajúce sa prípady.

Typy, pozície a tiež status „klientov“ zväčša neboli identifikovateľné, no väčšina denníkov sa zaoberala jednotlivcami či viacerými spolupracujúcimi „klientami“. *Sme* tiež venovalo pozornosť „klientom“ ako inštitúciám, spoločnostiam. Podnikatelia predstavovali polovicu „klientov“ po vylúčení neidentifikovateľných prípadov.

Časť, ktorá mapovala predmety „výmenného obchodu“ potvrdila, že kým pri „výennom obchode“ medzi „agentom“ a „klientom“ dochádzalo predovšetkým k nemateriálnej výmene, v prípade výmenného obchodu medzi „klientom“ a „agentom“ išlo prevažne o materiálne statky ... čiže prísľub úplatku za služby, kontrakt, atď. (napr. pacient poskytujúci úplatok za lepšie služby alebo posunutie sa na čakacej listine smerom nahor).

Ďalší prieskum základnej, originálnej korupčnej transakcie ukázal, aké prejavy priazne boli očakávané pri jednotlivých korupčných výmenách. V článkoch troch denníkov dominovali licencie, certifikáty, pozície, v *Pravde* sa najčastejšie spomínali prípady verejného obstarávania a tiež prístup k službám.

Zmeny v mediálnom pokrývaní korupcie v čase

Porovnanie článkov o korupcii v rôznych časových obdobiach odhalilo zásadné rozdiely medzi jednotlivými denníkmi. Úplatkárstvo bolo najčastejším sledovaným druhom korupcie.

Iba počas jedného roku v sledovanom období (2010) sa vyskytovala téma úplatkárstva rovnako často ako klientelizmus. To sa môže vzťahovať k voľbám, ktoré v tom roku prebiehali. Toto vysvetlenie je podporené aj častým výskytom tém nelegálneho financovania politických strán, zneužitia právomocí, či konfliktu záujmov.

Avšak výskyt týchto indikátorov bol v iných volebných rokoch (2006, 2012) nižší. Počas prvej Ficovej vlády (2006-2010) sa o klientelizme začalo písať častejšie. V roku 2012 však táto téma, na rozdiel od obdobia rokov 2001-2011 nebola silne zastúpená. Tento trend pravdepodobne súvisí s tým, že počas druhej Ficovej vlády prevládala nízka tolerancia

korupčného správania. Tento trend však vydržal len počas prvého roku jeho vlády.

Najrozmanitejšie bolo pokrytie korupčných tém v *Sme*. Po ňom nasledovala *Pravda*, *HN* a s istým odstupom napokon *NČ*. *Sme* potvrdilo svoju reputáciu strážneho psa demokracie a naplnilo očakávania kvalitnej žurnalistiky. Naopak, *NČ* sa venoval prevažne jednoduchým a atraktívnym témam.

Z hľadiska pestrosti tém, téma zneužitia právomoci sa napríklad objavila iba v roku 2005 a potom v rokoch 2010-2012, klientelizmus sa vyskytoval ako téma v šiestich zo skúmaných desiatich rokov. Iba úplatkárstvo sa vyskytovalo počas celého sledovaného obdobia s výnimkou jedného roku.

Témy boli spracovávané v rôznych druhoch článkov. Počas rokov, v ktorých prebiehali parlamentné voľby bol najčastejším typom článku rozhovor. V rokoch nasledujúcich po voľbách to zas zvykol byť komentár a editoriál. Tento trend sa môže vzťahovať k nepísanému pravidlu 100 dní pokoja pre novú vládu.

Z hľadiska lokality korupčného konanie nie je možné vybadať jeden konkrétny trend. V roku 2013 sa vyskytlo viac článkov venujúcich sa iným krajinám.

Vo výbere tém počas sledovaného obdobia je badateľné, že téma protikorupčných opatrení sa viazala k snahám jednotlivých vlád zlepšiť protikorupčnú legislatívu. Téma protikorupčných opatrení teda bola v tlači diskutovaná.

Najčastejšie sa vyskytovala téma korupcie ako všeobecného fenoménu. Väčšinou články predstavovali prípad alebo príbeh (medzi dvoma tretinami a 83%), v rôznych časových obdobiach však boli veľké rozdiely v počte publikovaných článkov.

Téma protikorupčných opatrení bola najčastejšia v rokoch 2004-2006 a 2010-2011. Viazala sa k aktivitám dvoch vlád – tak druhá Dzurindova vláda ako i vláda Ivety Radičovej vyvíjali úsilie o presadenie protikorupčnej legislatívy.

Protikorupčné iniciatívy občanov a mimovládnych organizácií boli pre médiá menej zaujímavé, zaznamenali mierny nárast len v roku 2012.

Impulz pre napísanie článkov v sledovanom období ukázal, že inter-mediálne nastavovanie agendy je na Slovensku nízke – články boli málokedy motivované prvotným spravodajstvom o téme inými tlačovými médiami, s výnimkou roku 2008 (kedy tento ukazovateľ dosiahol 6,8%). Články boli motivované aj iniciatívami v oblasti protikorupčnej legislatívy (v rokoch 2004-2005 14,2% - 14,9% a v rokoch 2009 a 2010 9,8% – 9,3%).

Počas sledovaného obdobia výrazne stúpalo mediálne pokrytie korupcie v stavebnom priemysle, najmä ku koncu sledovaného obdobia. Tiež je povšimnutiahodné, že téma

korupčného správania politických strán bola najfrekvencovanejšia v rokoch 2010-2012 počas vlády I. Radičovej, spolu s témou korupčných prípadov vo verejnej správe, najmä v absolútnych číslach (33 prípadov v roku 2010 a 31 v roku 2011 oproti 20 prípadom v roku 2009 a 24 v roku 2012).

Slovenské špecifiká mediálneho pokrytia korupcie v komparatívnom rámci

V sledovaných médiách bola častá téma korupcie v oblasti športu. Týka sa to jednak vyššieho výskytu korupcie v tejto oblasti, ale i popularity témy športu v denníku *NČ*.

Všeobecná kombinácia tém klientelizmu, rodinkárstva a protekcie má na Slovensku a vo Francúzsku rovnakú dôležitosť. Na Slovensku sa tieto témy viažu k nízkej kvalite verejných služieb.

Téma protikorupčných opatrení sa vyskytovala na Slovensku porovnateľne s Talianskom či Lotyšskom.

Investigatívne články mali na Slovensku vyššie zastúpenie než v ostatných porovnávaných krajinách (Taliansko, Lotyšsko, Maďarsko, Rumunsko, Veľká Británia, Francúzsko). Po vyňatí *Sme* zo vzorky sledovaných médií by však dosahovali priemer.

V slovenských tlačových médiách sa pomerne často vyskytujú rozhovory. Je to vďaka zdaniu exkluzivity, ľahkosti publikovania a flexibilnej dĺžke rozhovoru, ako i zníženej možnosti žalovať dané médium a vytvárania obrazu objektivity. Rozhovory tiež poslúžili ako nástroj na otváranie diskusie o protikorupčných opatreniach.

Miera výskytu komentárov a úvodníkov v slovenských médiách je porovnateľná s ich výskytom v Rumunsku a Veľkej Británii. Komentáre majú na Slovensku svoju tradíciu, umožňujú vyjadrenie kritiky a formulovania podozrení bez obáv z následného možného postihu.

Korupcia je na Slovensku často zobrazovaná ako morálna či choroba či zdravotný neuh, ktorý je nevyhnutný, no proti ktorému treba bojovať. Metafory sa prekvapivo najčastejšie vyskytovali v *HN* (ktoré často používalo i metafory ako „finančný žralok“, „konkurzná mafia“, „účet za spreneveru“) nasledovaných *Sme*, *Pravdou* a *NČ* (v poslednom prípade najmä v nadpisoch a predovšetkým hravou formou – ako „pohadzovanie návrhom zákona ako horúcim zemiakom“)